

ОБРАЗ ДИТИНИ У ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ ЯНУША КОРЧАКА ЯК КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ ШКОЛЯРА

Проблема конфликтов и недоразумений в общении взрослых и детей не нова. В педагогике и психологии есть множество путей ее решения. Совсем новому ее решил польский педагог гуманист Я.Корчак. Созданный в его творчестве образ детства в центре которого – ребенок, служит своеобразным ключем в понимании современного школьника со всей его многосторонней несогласованностью.

The problem of conflicts and misunderstanding in the communication between adults and children is not new. There are many ways of solving it in pedagogics and psychology. The Polish pedagogue and humanist Yanush Korchak solved it in quite a new way. His created vision of childhood, a child being in the center of it, is a key to understanding of a modern pupil with all his multisided contradictions.

Працюючи у системі післядипломної педагогічної освіти дуже часто стикаюся з проблемою одвічною, як сам світ: непорозумінням між дітьми та дорослими, вчителями та учнями, вихователями та їхніми вихованцями. Порад стосовно її вирішення багато, та, на превеликий жаль, жодного рецепту, який би давав вичерпну відповідь ще не довелося зустріти. Не зовсім повними є відповіді психологів та педагогів, адже передбачити кожную індивідуальність через створений системою вітчизняної освіти загаль не просто. Але оскільки існує проблема необхідно шукати шляхи її вирішення. Один із них – повернення до літературної та педагогічної спадщини великого просвітителя гуманіста Януша Корчака.

Януш Корчак прожив життя, сповнене болем за людство з талантом відчувати правду і справедливість у повсякденному житті та бажанням створити світ кращий за той, у якому йому приходилося жити.

Поєднуючи у собі одразу три сутності – лікар, письменник-казкар, педагог–Я.Корчаку вдалося “виліпити” або було б краще вжити слово вибране ним “виплекати” у своїх творах триєдиний світ дитинства, у центрі якого дитина як цілісна система, сутність, що поєднала у собі світ казкової мрії, світ пізнання реальної дійсності й світ фізичного досвіду.

Світ, що постає цілим Всесвітом у літературних творах автора, не самоціль, – це своєрідна декларація, із єства якої до дорослих лунає звернення-переконання: ми не завтра станемо людьми, ми ними є вже сьогодні. З іншого боку, світ, створений Корчаком, – це своєрідний плач-реквієм за втраченим для дорослих світом дитинства. У центрі цього Всесвіту знаходиться образ дитини: живої, звичайної, з проблемами і радостями, невдачами й розчаруваннями, злетами й перемогами.

Чим же образ дитини, створений Корчаком, відрізняється від багатьох інших, пропонованих досягненнями всесвітньої літератури? Про це доволі детально йдеться у статті М.Петровського “Сум і надія доктора Корчака” [4]. І разом з тим дозволю собі сказати, що образ дитини, створений Янушем Корчаком, не тільки не належить до чогось уже раніше написаного, він просто розпочинає новий виток розкриття цієї теми в літературі, бо є образом живої дитини, з усіма проблемами, які характерні для неї на різних вікових етапах дорослішання й мужніння особистості.

Втративши ще у дитинстві батьківське плече, що було опорою й надією у житті, пройшовши тяжкі випробування війни, рятуючи на фронті життя тих, хто приречено віддавав його на поталу незрозумілим інтересам, Корчак вирішив розпочати власну велику й справедливую війну за дитину, її душу, права, надії і мрії, бо, як скаже потім український поет у своїй поезії:” Все на світі – з дитини. І в дитині – кінець” [1, 170]. Саме вона є центром Вселенної і є Вселенною сама ж. Вона, дитина, життя і смерть. Вона найменш захищена і найбільш відкрита істота на землі. Саме у такий вселенсько-великий і безмірно крихкий образ, якому притаманні перемоги і помилки, падіння і піднесення, сльози і сміх, компелює Януш Корчак досвід свого спілкування з дітьми. Простою

істиною стає звернення письменника до дорослого читача у книзі “Коли я знов стану маленьким”: *“Ви кажете:*

—Спілкування з дітьми вас обтяжує.

Маєте слушність.

Ви пояснюєте:

— Тому що мусимо опускатись до їхніх уявлень.

Опускатись, нахилитись, згинатись, стискатись.

Помиляєтесь.

Не від цього ми стомлюємось. А від того, що треба підніматись до їхніх почуттів.

Підніматись, зводитись навшпиньки, тягтись.

Щоб не образити.”[2].

Так, саме дотягнутися до почуттів дитини мусить дорослий і лише тоді буде мати сподівання на велику таїну спілкування з нею.

Образ дитини, створений письменником, багатогранний. Одна із його граней переконує, що він простий і складний водночас: ЗВИЧАЙНИЙ.

Феномен Корчака як літератора зводиться до того, що йому вдалося створити образ дитини, дитинства, з якого походили ми, дорослі, і про яке лукаво забуваємо. Власне, розуміння цього образу може стати ключем до спілкування з сьогоденною дитиною-школярем-юнаком. Що ж дає створений Корчаком образ? Дає можливість зрозуміти незнане й таємниче, що називається уміти радіти й мріяти, відчувати й виважувати, вибирати й відповідати.

Дитина, виплекана автором на сторінках творів усіх жанрів – від п’єс до повісті-казки, радіє тому, що відбувається, насолоджується кожною миттю дійсності, приймає світ таким, яким він є, не аналізуючи його. Для неї сніг прекрасний, бо він білий, холодний, перший; твори писати гидко тому, що писати треба те, що треба, а не те, що хочеться... Так думає дитина у Корчака. Саме так думає сьогодення дитина, що навчається у нашій сучасній, можна сказати, модернізованій школі. І якщо вона хоче пити води серед уроку, то це їй необхідно

саме в цей час. Чому так, міркує сьогодні вчитель, адже незабаром дзвінок, можна відпочити і робити все, що заманеться.

Відповідь на це запитання дав Корчак у своїх творах: у дитини час вимірюється інакше, ніж у дорослих. “День мій – вічність, яка поділяється на швидкі секунди й довгі століття ”[2]. І день довжиною у вічність пережити доволі не просто. Корчак багато разів повторював, що в дитячому житті дорогоцінною є кожна година і кожна секунда. У книзі “Право дитини на пошану” він нагадує: “Бережіть поточну годину та сьогоднішній день,.. кожную окрему хвилину, адже помре вона й ніколи не повернеться. І це завжди серйозно: поранена хвилинка почне стікати кров’ю, вбита – бентежити сумління. Ми наївно боїмося смерті, не усвідомлюючи, що життя – це танок миттєвостей, які помирають і знову народжуються.” Це ще одне правило спілкування, запропоноване великим педагогом: умій рахуватися з часом іншого, а з часом дитини – тим більше.

Дитина, переконано доводить Корчак, – це складова природи і поєднана з нею доволі тонкими, але напрочуд міцними нитями. Тому виривати її з світу природи – злочин. Приймаючи її такою, а не підпорядковану укладеному ним законові, стане зрозумілим, чому так важливо, щоб у портфелі у першокласника, а можливо, і у другокласника на уроках сидів хом’як, до якого звук з самого народження; чому муха, що заплуталася у павутинні, набагато цікавіша, аніж табличка множення. Відповідь проста, бо вона – життя, природне середовище, з якого штучно вилучено і насильно всаджено часто за незручні парти для навчання його частину – дитину, що перетворилася на учня, школяра.

Образ дитини, якщо спробувати звести його до єдиної форми, не тільки багатогранний, але і символічний. З одного боку, він нагадує промінчики сонця, що завжди теплі і завжди гріють, з другого боку – метелика, що ширяє над “піннявим потоком життя” і зникає так само раптово, як і появляється. А ще він – весна, що несе сонце і небесну блакить, грозу з блискавицями та громом. І то лишень маленька долька того, що вбачає Корчак в образі дитини. І ще одна думка, мабуть, найголовніша. За виголошення її у Будинку Корчака отримав би виклик

до товариського суду: дитина як зведений образ. Адже образ кожної дитини, створеної Корчаком як у художніх творах, так і у роботах педагогічного характеру, це щось неповторне, не схоже на жодний інший, характерний притаманними тільки йому рисами. Тому питання зведення його до єдиного можливе тільки на рівні символічності. Дитина, подана у роботах польського письменника як особистість, яка вимагає певних правил поведінки й ставлення до себе з боку педагога, а відтак приймає у нього стиль життя, стосунків й вчинків – це наші реформи в освіті нині, крайньою мірою сподівання на результати реформи в освіті.

Образ дитини в літературній спадщині Корчака, наділений ще однією надзвичайно важливою рисою – здатністю мріяти, адже за автором: “Мрія – це програма життя ” [2]. У мріях своїх дитина красива і сильна, але ще раз наголошую: у мріях своїх. Мабуть саме тому закінчує свій твір “Слава” письменник простим зверненням на століття вперед до дітей, а відтак і до дорослих, що родом з дитинства: “Діти! Прагніть, мрійте про славетні справи! Щось, та втілиться.” А про що мріють діти сьогодні? На превеликий жаль, величезна кількість українських школярів мріє про те, щоб їхні батьки повернулися із заробітку з-за кордону і були поруч них у період дитинства, отрочтва та юності. У період відсутності батьків біля своїх чад їх замінює вчитель. І саме від його старань і можливостей залежить день завтрашній, утримуваний на вістрі існування ніжними пальчиками сьогоднішнього школяра.

І що робити молодому педагогу, що отримує у вузі фахові знання і майже не отримує знань про те, як говорити з окремими вихованцями і колективом; як знаходити той духовний контакт вихователя з вихованцями, без якого немислима школа; як утверджувати емоціональні стимули в діяльності школярів. І взагалі, чи спрацює у нього педагогічна заповідь: “Якщо не можеш допомогти – не нашкодь!” Практика свідчить, що реалізовується вона не завжди. І знову запитання: що робити молодому педагогові, де знайти відповіді?

На допомогу йому прийде досвід Корчака, що залишився у творах його літературно-педагогічної спадщини, хоча у них запитань більше, аніж відповідей.

Корчак не дає жодних “рецептів” відносно того, як треба зробити, щоб добитися порозуміння з школярем. На сторінках своїх творів він заангажує до колективних міркувань над цими проблемами, просто “затягує” до спільної розумової, духовної співпраці; разом з читачем ставить запитання і разом з ним дає відповідь. Дуже часто в Корчака, коли мова йде про прийняття рішень щодо молодої людини-дитини, автор стверджує зовсім незвичне для всезнаючого дорослого: не знаю. І це не знаю служить запорукою того, що завтра воно буде поміняно на інше – знаю. Але для цього треба, щоб пройшов процес пізнання, довгий і складний.

У образі дитини, створеному Корчаком, знайшли відбиток історія і тогочасна сучасність, більше того, з спроби подивитися на цей образ через сплинутий час стає зрозумілим, що він увібрав у себе ще й майбутнє, тобто характерне для нашого часу наповнення. І сьогодні, коли проблеми дитинства в цілому й дитини, зокрема, набули соціального характеру не тільки в нашій країні, але й у світі в цілому, проблема налагодження діалогу з цією частиною людства вимальовується надзвичайно гостро. Саме тому необхідно звертати увагу на усі можливі шляхи налагодження цього діалогу. І досвід, пропонований Янушем Корчаком у його творах як один із них, залишати поза увагою ми просто не маємо права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Драч Іван. Дума про вчителя: В кн.: Скарб високої любові. – К.: Веселка. – 1990.
2. Корчак Януш. Коли я знову стану маленьким. – К.: Радянська школа. – 1976.
3. Korczak Janusz. – Jak kochac dzsecko. Momenty wychowawcze. Prawo dzscka do szcunku. – Warszaw, 1993.
4. Петровський Мирон. Сум і надія доктора Корчака. // Всесвіт. – 1990. – С. 159-165.